

שיחות הר"ן – אות יח

ריבוי הספרים בזמנינו

- ליקוטי הלכות – הלכות יין נסך, הלכה ג, אות ה
- ליקוטי הלכות – הלכות קידושי, הלכה ג, אות כא

1) לקט אמרים – חלק א, עמ' כט-ל (ר' יעקב מאיר שכטער שליט"א)

לענין הריבוי הגדול של הדפסת ספרים בדורות האחרונים, ובפרט בעת האחרונה ממש עם השיפורים והשכלולים הגדולים באומנות הדפוס, מתרבים פי כמה וכמה הדפסת הספרים, וגם רבינו ז"ל כבר רמז לזה בליקומי מוהר"ן (סי' ס"א אות ה') "כי יש כמה ספרים עכשיו וגם עתידים עוד להיות כמה ספרים וכולם צריכים להעולם". ואף מצא לכך סימוכין, וכה אמר: אמרו רבותינו ז"ל עתידה תורה שתשתכח מישראל על כן מדפיסים ספרים הרבה וכל אדם קונה ספרים - כדי שיהיו ספרים בידי הכל כדי שלא תשתכח התורה, וזאת ע"י ריבוי הספרים הנמצאים ביד כל אחד ואחד... (שיחות הר"ן מנוקד אות י"ח).

והנה בספר אמונה והשגחה מהגר"א מוילנא (וכן בקונטרס ליקוטי הגר"א בסופו) נאמר כי העשרה סדרות (נצבים וילך מחוברות) של ספר דברים שהוא משנה התורה כולה - מכוונים נגד האלף השישי, כלומר נגד עשר מאות השנים מהאלף הזה כאשר כל פרשה ופרשה מכוונת נגד מאה מסויימת, ובכל פרשה מרומז הנעשה באותה מאה. והנה הפרשה הקשורה למאה הנוכחית היא פרשת נצבים וילך ולפלא שבפרשה זו נאמר אותו פסוק המרמז על התרבות הספרים: "כי לא תשכח מפי זרעו!" וכן: "ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם", וכן: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", (ועל פי הרא"ש יוצאים מצות כתיבת ספר תורה ברכישת ספרים, חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהן כמובא ביור"ד סי' ע"ר). וכפי הנראה לא היתה תקופה בה הדפיסו ספרים רבים לאין שיעור כמו תקופת המאה הנוכחית.

2) תפארת שלמה – שער קריאת שמע (ר' שלמה הכהן מראדמסק זי"ע)

אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה וחננו מאתך חכמה בינה ודעת. יש להבין הבדל הדברים האלו בתחלה אמר דעת ואח"כ בינה ואח"כ וחננו גם חכמה בינה ודעת. ומה שנראה עפ"י פשוט. דהנה אמרינן בגמ' (נדרים דף כ"ב ע"ב) אלמלא לא חטא ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד ע"ש. **כי כן אנו רואים כי מימות משה רבינו עליו השלום עד עתה ענפי התורה מתרבים והולכים ובכל יום מתרבים הספרים לפירושי התורה.** וזהו הוא מחמת מיעוט הלבבות והשכל בהאנשים **כי בכל יום ויום הדורות מתמעטים בחכמה האלקות והבנת התורה ופירושה.** וזהו הוא אחרי אשר נפגם מאז בתחלה בפגם אדה"ר והעגל אחר מתן תורה כי נשברו הלוחות הראשונות כנודע זה. וז"ש אתה חונן לאדם דעת כי אדה"ר וכיוצא בו מהראשונים הי' להם בחי' דעת, בחי' היותר גבוה, כי כבר הי' להם חכמה ובינה וזכו למעלת הדעת המחובר משניהם. ומלמד לאנוש שהוא בחי' פחותה מבחי' אדם שזה יש לו רק בחי' בינה ולא דעת. **אבל אנחנו חסרים וריקים מכל ואנחנו מבקשים וחננו מאתך חכמה בינה ודעת, כי גם שלשתן אין לנו לא חכמה ולא בינה להבין ממנה ולא דעת המחברם כנ"ל:**

3) דרכי הגמרא – "סוף דבר", עמ' קלב-קלג (ר' יצחק קנפנטון, רבו דרבו של מרו הבית יוסף)

אין חכמת אדם מגעת אלא עד מקום שספריו מגיעין, ולכן ימכור אדם כל מה שיש לו ויקנה ספרים. כי דרך משל מי שאין לו ספרי הגמרא אי אפשר להיות בקי, וכמו כן מי שאין לו ספרי הרפואה לא יוכל להיות לו בקי בה, וכמו כן מי שאין לו ספרי ההגיון או החכמה לא יהיה חכם בה, ולזה אמרו ז"ל "מרבה ספרים מרבה חכמה". ופרש"י ז"ל על "וקנה לך חבר" – חבר ממש,

ויש אומרים ספרים, כי הספר הוא חבר טוב, והקורא בספרים שאולים הוא בכלל "והיו חייד תלואים לך מנגד".

4) אסתר – פרק א, פסוק כב
 וישלח ספרים, אל כל מדינות המלך אל מדינה ומדינה ככתבה, ואל עם ועם פלשונו: להיות כל איש שרר בביתו, ומדבר פלשון עמו.

5) שיעורי חומש – בראשית, הקדמה עמ' ג (ר' שלמה וולבה זצ"ל)
 רבינו תם, שהוא מהראשונים, כתב ספר קבלה ממש¹. הוא נימק שכותב את זה מפני שבדורו כבר לא מבינים את "חובת הלבבות" כי הדור כה ירוד...

6) חזון איש – אמונה ובטחון, פרק ד, אות ד
 ויתכן שזה שנחלקו אבות פ"ב מ"ט, איזו היא דרך ישרה שידבק בה האדם כו' ר"א אומר לב טוב אמר להם רואה אני את דברי ראבי"ע שבכלל דבריו דבריכם. שבאמת לכו"ע לב טוב היא המדה הטובה של כל מדות הטובות המתאחדות להיות נמצא אחד מיוחד, אבל הלא הדיון על האמצעים הפעילים לקנין של לב טוב, ואמרו שיבור לב טוב אינו מלמד כלום בהאמצעים לבוא לידי בירור המבוקש. ואמנם להיות חליפות הרבות בחלי הנפש כפי חליפת הטבעיות של כל איש ואיש, ניתן חליפות בלב החכמים והסתגלויות מיוחדות לכל אחד, וברבות המזורות והתעלות תוצרת החכמים השונים כפי מדת החכמה של כל אחד מוצא כל אחד רפואת תעלה למרי מדותיו. וכאשר דנו החכמים איזו דרך ישרה שיבור לו האדם, אינו דיון על פסק דין יבש לומר לאדם עשה כך, אלא להעמיד את החלי על אופיו הנאמן ולהעמיד רפואתה על מתכונתה הנאמנה, ומנקודה זו צריך החכם לערוך את תורת המוסר לתקן משנתה ולסדר פרקיה ולמוסרה לציבור להגות בה, לשנותה ולשלשה ער שימצאו בה מזור, וכל אחד מחכמים האלו מצא בקרבו הסתגלות לבוא לעזרת בני אדם בתיקון המדות בדרך אחרת וחייב את עצמו לחבר תורת המוסר מנקודה זו אשר תועלתו ודאית, אם לא לכולם, לאלפים ולרבבות מהם, אשר חליים מוכנה להרפא במאמרים אלה וימצאו מזור למכתם בהם ובמשנתם, וחלק ד' מחכמתו ליראיו וכל אתר נוטל תלקו, וכשאמר לתלמידיו צאו וראו היינו לחבר ספר המדות.

7) מגדולי התורה והחסידות – האדמו"ר מגור [האמרי אמת], עמ' קלא
 בנסיעה זו בשנת תרפ"ד נתלוה אליו גיסו הרב מבנדין וגם והרבי מסוקולוב ר' יצחק זליג מורגשטרן נינו של הרבי הזקן מקוצק. בדרך ספר ההרבי מסוקולוב ששמע מפי אביו האדמו"ר ר' ישראל מקוצק בשם סבו הרבי הזקן מקוצק: "מי שמחבר ספר ומדפיסו או שהוא עם הארץ או עז פנים". אמר לו הרבי מגור: "הרבה דברים תמוהים אמר הרבי מקוצק וזה אחד מהם".

8) שם הגדולים – מערכת ספרים, נ', אות מז, "נשאל דוד" (ר' חיים יוסף דוד אזולאי זצ"ל)
 תשובות הגאון מהר"ד אופנהיים כ"י. מזכירו הרב מהר"ם חאגיז בלקט הקמח שלו. וקצת מתשובות הרב עלו בספר חוות יאיר ובספר שבות יעקב... אבל סי' נשאל דוד ושאר חידושיו לא נדפסו. וגדולי ישראל קצתם היו זהירים שלא להדפיס ספרי חידושיהם בחייהם. ובאמת אמרו מן הזהירות שלא תרבה להזהר, כי זה גרם שנאבדו הכתבים חבל על דאבדין.

9) מרכבת המשנה על פרקי אבות - פרק ד, משנה ו (ר' יוסף אלאשקר זצ"ל)
 וגם "הלומד על מנת לעשות" הוא שכוונת למודו הוא לחבר ספרים, שבודאי האיש כמו זה שכרו גדול, וזהו שאמר שלמה ע"ה "ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה וגו'" (קהלת יב, יב) כלומר הזהר בכל יכלתך שתניח ברכה אחריך, שאם לא כן תשתכח התורה.

¹ הכוונה ל"ספר הישר".

10) צוואת בעל חוות דעת² (ר' יעקב מליסא זצ"ל)

(כז) על המצבה לא יכתבו לא רב ולא גאון כי אולי חטאתי במה שקבלתי עלי להיות רב כי לא הייתי ראוי לזה ולמה יזכר חטאתי בכל עת, והמלאכים מכסין ברגל שלא יזכר עון העגל, ולא יכתבו רק שמי בלבד, ויכתבו בעל המחבר שמות הספרים שחברתי כי אם ימצא דבר א' טוב בכל הספר ראוי להזכירו לזכות.

11) נפש הרב: הרב יוסף דוב סלוביצ'יק זצ"ל – עמ' רלד-רלה (ר' צבי שכטר שליט"א)

פעם אירע באחת מאסיפות הרבנים דפולין שהני"ר אייזיל חריף טען שלאחר מאה ועשרים שנה בדעתו להביא את הנודע ביהודה לדין תורה על שהפסידו חמשה רוביל שבתשוי ע"ב ע"ג שבחאה"ע קמא תיאר את החכם הספרדי הבכר דוד מקונשטנטינא בתוארים כה מופלגים ומופוזים שהלך הוא ר' אייזיל וקנה לו את חיבורו דברי אמת בחמשה רוביל וכעת לאחר שדפדף בו ועיין בו קצת לא מצא בו מאומה ונמצא שהגאון הנודע ביהודה הוא הוא שגרם לו את ההפסד הזה של ה' רוביל והיה שם באותה האסיפה הגר"ח ז"ל ושאלהו תיכף מה דין עד אחד נאמן באיסורים בנשים וענהו הג"ר אייזיל דבודאי אמריץ לי שהרי מעשים בכל יום שאנו סומכים על נשותינו בענייני כשרות וטהרה וכל זה מיוסד אדינא דע"א נאמן באיסורים וענהו הגר"ח שיש בס' דברי אמת סימן בנדון הזה בו הוא מביא דעת כמה מן הראשונים שבאמת לא שייך כללא דע"א נאמן באיסורים באשה וטעמא דסמכינן אנשי דידן לענייני טהרה וכשרות הוא כסברת הגמ' פסחים (ד:) בחבר שמת והניח מגורה מלאה פרות דחזקה על חבר כלומר דאיכא רובא דליתא קמן שהכל מעושר וה"נ בנשי דידן סמכינן ארובא דליתא קמן ואז הוסיף הגר"ח ואמר שכדאי הוא לשלם כל חמשה הרוביל בעד סימן זה בלבד.

12) The Saint, the Surfer, and the CEO: A Remarkable Story about Living Your Heart's Desires

(Robin Sharma, 2003)- *"The buying of more books than one can read is nothing less than the soul reaching toward infinity, and this passion is the only thing that raises us above the beasts that perish."*

העיקר הוא הלימוד בספרים שלנו

"שכשאינן לומדים התורה אין מועילים הספרים כלל..."

13) מסכת בבא בתרא דף י: (ע"פ ר' יעקב פיזם שליט"א)

כי הא דיוסף בריה דר' יהושע חלש אינגיד א"ל אבוה מאי חזית א"ל עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה א"ל עולם ברור ראית ואנן היכי חזיתנן [א"ל] כי היכי דחשבינן הכא חשבינן התם ושמעתי שהיו אומרים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו...

14) ישא ברכה – פרשת ואתחנן, עמ' כב

"ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם". אחד מחסידי אא"ז זצוק"ל מקאזמיר השתוקק פעם אחת להיות אצלו על שבת קודש, וכיון שלא היה לו מעות להוצאות הדרך, מכר את המדרש שלו. בדרך נסיעתו לאא"ז עגמה עליו נפשו מאד על שלא יהיה לו המדרש ללמוד בו עוד. כשאך הגיע אל פתח בית אא"ז לקבלת שלום, קדמו אא"ז ואמר לו, לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה (אבות פ"א).

15) רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצה: חייו שיטתו ותורתו – עמ' 154-155 (ר' איסר פרנקל)

פעם נזדמן רבי מאיר יחיאל לחגיגת סיום כתיבת ספר תורה ניגש אל רבי מאיר יחיאל אחד מן הנוכחים ואמר יברכנו רבנו שנוזכה לכתוב ספרי תורה, השיב ר' מאיר יחיאל ברוב צדקות: ספרי תורה יש לנו די והותר, ברם, היכן הם מקיימי התורה ולומדיה?

² נדפס בספרו נחלת יעקב עה"ת

16) שו"ת מנחת אלעזר – חלק ד, סימן ע (האדמו"ר ממונקאטש זי"ע)

בספר תולדות אדם (מהג"ר זלמן תלמידו של הגר"א) ז"ל, סיפר לי ר' בער וכו', פעם אחת בא עליו ר' זלמן ויאמר לו שאלה אי קטנה אנוכי שואל מעמך, השאילני נא ספר תנא דבי אליהו. ויען אותו ר' בער, "אם קטנה היא בעיניך גדולה היא אלי, כי הספר הזה יקר וחביב עלי, וירא אני פן יקראנו אסון". ובכל זאת לא יכול להשיב את פני ר' זלמן ריקם ויתן הספר על ידו. והוא בלכתו מעם פניו עם הספר החל ללמוד בשקידה נפלאה עד שבימים אחדים נבלו עלי הספר מרוב משוש הידים. ויהי כאשר כלה מלאכתו ויבא הספר ויתן על יד בעליו והנה הספר נתקלקל ויחר לו וידבר עם ר' זלמן קשות, והוא ענה ואמר לו בצח שפתיו, "לא ידעתי למה חרה לך ולמה נפלו פניך, הלא תלמוד ערוך הוא... מתה מחמת מלאכה... וגם אני לא שאלתי אותו הספר לעמוד על הקיר כי אם לעשות מלאכתי שאלתי אותו, והוא מחמת מלאכה נתקלקל, על כן דין ודברים אין לך עמי על זה".

17) מגדולי התורה והחסידות – האדמו"ר מגור [האמרי אמת], עמ' כח-כט

גדלותו בתורה עוד בתקופה ההיא מעידים דלהלן הגאון החסיד ר' שאול משה זילברמן מווירושוב ובסוף ימיו בתל אביב ספר לנכדו ר' היים מאנדל אספר לך מה שהיה לי עם הרבי שליט"א בעת היותו עוד אברך בחיי אביו השפת אמת בהיותי פעם בגור דברנו דברי תורה ובין שאר דברים נגעתי בתשובה אחת בחות יאיר שנתקשיתי להבינה בגלל סתירה לגמרא מפורשת אמר לי הרבי מה הנך מתפלא גם אני אראך דבר כזה ובעודו מדבר עלה בסולם והוריד ספר והראה לי כדבריו. הספר לא היה מוכר לי ומשום כך הסתבלתי בשער ונוכחתי שהוא ספר שנדמם זה עתה ושאלתי האם הנך מסתכל גם בספרי האחרונים האלה וענה לי עיניך הרואות כי הספר נמצא בביתי חזרתי ושאלתי ואם כך כל הספרים שיש לך אתה מסתכל בהם? (כבר אז היו לו כמה אלפים ספר). "כן - ענה הרבי - אינני שם ספר בארון שלי, מבלי שאעבור עליו קודם לדעת מה כתוב בו".

18) מגדולי התורה והחסידות – האדמו"ר מגור [האמרי אמת], עמ' קט

הרב ר' ארי' מרדכי רבינוביץ ז"ל בספרו שערי אריה מספר כשהיה בגור אצל השפת אמת ונכנס לבקר את הרבי ר' אברהם מרדכי, אמר לו בשם אביו השפת אמת: "שכשיש לאדם ספרים בביתו צריך הוא לדעת אותם באופן שיוכל לחזור לפחות על דבר אחד מכל ספר". אוצר ספריו של הרבי היה מסודר לפי מספרים והרב רבינוביץ ראה שמספרם על חמשת אלפים. שאל את הרבי: "הלא למעלתו יש אלפי ספרים". השיבו הרבי, "ב"ה הנני ממלא באמת חוב זה".

19) ספר התולדות – מוהר"ר שמואל מליובאוויטש זי"ע – עמ' 9-8³

בחדש אלול תר"ה בא מוכר ספרים לליובאוויטש. הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש חפץ לקנות ספרים, ובהיות בי רוב מעותיו המקובצים היו אצל כ"ק אביו הרה"ק, בא אליו ויבקש ליתן לו מכספו סך שלשים רוי"כ. וישאלהו למה דרוש לך סכום גדול כזה. ויענה כי חפץ הוא לקנות ספרים ויאמר לו הוד כ"ק אביו ווער קלער פריער די ספרים וולס דו הטסט (וכנזכר לעיל אשר בכל עת היי הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש קונה לו ספרים). ויענה הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש לכ"ק אביו: ואתה האם הנך בקי בכל הספרים שיש לך ובכל זאת אתה קונה בכל שנה ושנה וגם בבואך עתה מפעטערבורג מאסיפת הרבנים הבאת עמך ספרים. ויען הוד כ"ק אביו אדמו"ר צ"צ קח איזה ספר שיהי מן ארונות הספרים ונסני וילך הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש ויקח הספר הראשון שבא לידו והוא ספר המסלול. ויאמר לו הול כ"ק אביו, כי זהו ספר של דקדוק כתוב בסדר מעולה ויקרא לפניו בעל פה מקומות אחדים מההקדמה מרצפת אבנים ומבפנים הספר הכל בלשונו ממש ויעמיד ספר זה ויקח השני והוא ספר מסורת המסורות ויאמר לו כי זהו ג"כ ספר של דקדוק ואמר בעל פה לשון הספר ויעמיד הספר ויקח את העומד

³ בעריכת ר' מנחם מענדל שניאורסאהן זצ"ל

אחריו ספר מסלות חכמה ויאמר לו בי זהו ספר כללים בחכמת הקבלה ואמר בעל פה לשון הספר במקום ששאלו ויקח העומד אצלו ספר מסלת ישרים ויאמר לו כי הוא ספר של מוסר והגיד לו בעל פה במקום ששאלו ויקח ספר העומד אחריו מסעות ר' בנימין וישאל את הוד כ"ק אביו בכמה מקומות ובכולם השיב לו כאמור שם בדיוק שם המקום וכו' ויתפלא הוד כ"ק אאזמו"ר על זה במאד וביותר הפליא אותו בבקיאותו בספרי הדקדוק ויאמר לאביו הלא ההסידים אינם מתפללים או קוראים בתורה בדקדוק ויאמר לו הוד כ"ק אביו תפלה לחוד וקריאה בתורה לחוד תפלה עיקרה כוונה ועקימת שפתיו הוי מעשה ואינו נוגע כ"כ הדקדוק מלבד בק"ש אבל קריאה בתורה צריכה דקדוק וב"ק אאזמו"ר אדמו"ר הגדול אומר הצ"צ הי' מדקדק גם בטעמי הקריאה ועל הרוב הי' קורא בעצמו ואם הזדמן פעם שהיי אחר קורא הנה אם טעה בטעמי הנגינה הי' מצוה לחזור ולקרוא עוד הפעם הפסוק כולו. סוף דבר נתן לו הוד כ"ק אביו הרה"ק את הסכום אשר ביקש הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש מכספו רהוסיף לו עוד עשרה ר"כ במתנה וקנה אז הרבה ספרים.

20) חפץ חיים על התורה – פרשת שופטים, הערות מעשי למלך (עמ' רסה)

תארו לכם אילו היה מונח לפניכם חבורו של רפאל המלאך, לא הייתם מתפעלים ממנו? והוא הדין חבורו של משה רבינו ע"ה, ק"ו לחבורו של הקבה בכבודו ובעצמו!

21) מסכת שבת – דף קה.

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא: מנין ללשון נוטריקון מן התורה? ... רבי יוחנן דידיה אמר ב"אנכי" – נוטריקון: אנא נפשי כתיבת יהבית.

22) תורה תמימה – פרשת יתרו, פרק כ, הערה ג

י"ל דרומז למ"ש במכות דף כ"ד. דכל עשרת הדברות וצוויי התורה שמעו ישראל מהקב"ה ע"י משה ורק אנכי ולא יהיה לך שמעו מפי הגבורה מהקב"ה בעצמו, וזהו שאמר דאנכי יהיבנא אנא בנפשאי. גם י"ל הכונה ע"ד לשון בני אדם שאומרים שמכירים תכונת איש פלוני או מדת וערך חכמתו מתוך כתביו וספריו, ואמר בזה, דמהות הקב"ה כביכול דהיינו רצונו וכבודו וגדולתו וענותנותו נראים ונכרים מתורתו וכמ"ש בסוף מגילה דף ל"א. בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו, דבר זה כתוב בתורה וכו', וזהו הענין אנא נפשי, ר"ל תכונת נפשי, כתיבת יהבית, נתתי לדעת ולהכיר מתוך כתבי, דהיינו מתורת.

23) שם משמאל – פרשת מסעי, שנת תרע"ז⁴

וכמו שהגיד כ"ק זקיני האדמו"ר הגדול זצללה"ה מקאצק זי"ע כי מאורעות הגלות נכתבו בשמים ולעתיד יהי נעשה מזה ספר, עכדה"ק.

⁴ See also Torah Tavlin (vol. 1, pg 365) in the name of R' Dovid of Lelov Zy"a.